Verduurzaming van het wetenschapssysteem

Transitieanalyse van de systemische verduurzaming van hoger onderwijs, onderzoek en het kennissysteem in Nederland

Two pager bij het rapport door Het Groene Brein en Rathenau Instituut – september 2026

Hoe kan duurzaamheid worden verankerd in het onderzoeks- en wetenschapssysteem? Zodat de sector haar kennis, talent en innovatiekracht optimaal kan inzetten voor het realiseren van klimaatdoelen en bredere maatschappelijke duurzaamheidstransities.

De transitieanalyse laat zien dat de verduurzaming van het wetenschapssysteem niet wordt geremd door een gebrek aan ambitie, maar door structurele kenmerken van het systeem. Tegelijkertijd biedt de analyse een helder handelingsperspectief: zij maakt zichtbaar waar de grootste kansen liggen, welke spelers een sleutelrol vervullen en wat er nodig is om duurzaamheid te verankeren in onderwijs, onderzoek en eigen praktijken.

De verduurzaming van de kennissector staat voor een uitdaging. Duurzaamheidscoördinatoren in het onderzoek en hoger onderwijs constateren goede bestuurlijke ambities en dat het recentelijke manifest 'Duurzaam Denken, Duurzaam Doen' breed wordt gesteund. Tegelijkertijd staat de continuïteit van duurzaamheid bij meerdere organisaties onder druk en is het voor duurzame koplopers moeilijk hun initiatieven te verankeren.

Een gedeeld vertrekpunt voor dialoog, duiding en actie
De analyse is in brede consultatie met de kennissector tot stand gekomen. Het resultaat is een rapport dat handvatten biedt voor gezamenlijke reflectie, afstemming en een handelingsperspectief. Het is een gedeeld vertrekpunt voor een dialoog om gezamenlijk betekenis te geven aan de verduurzamingsopgave, prioriteiten af te stemmen en vervolgstappen te bepalen. Voor dit proces zijn alle partijen van belang: van onderzoeker tot financier, van duurzaamheidscoördinator tot docent en van universiteit tot instituut tot hogeschool.

Combinatie van verbetering huidige praktijken én transitie
Duurzaamheid vraagt om aansluiting op ontwikkelingen als maatschappelijke impact, team science, erkennen en waarderen, transdisciplinaire samenwerking en langetermijnverandering. Het gaat om het verder verduurzamen van eigen praktijken én over een transitie; de integratie van duurzaamheid in alle kernfuncties van het wetenschapssysteem: onderwijs, onderzoek en valorisatie. Juist in deze combinatie ligt de potentie van de sector om bij te dragen aan een duurzame, rechtvaardige en toekomstbestendige samenleving.

KIN Klimaatonderzoek Initiatief Nederland
Samen transities versnellen

Aan motivatie geen gebrek. Integendeel: in alle delen van het wetenschapssysteem bestaan initiatieven, netwerken en experimenten die laten zien dat verandering mogelijk is. De e structuur, cultuur en prikkels in het huidige systeem zorgen er echter voor dat veel van deze experimenten stagneren. Verduurzaming vraagt daarom niet alleen om extra projecten of middelen, maar ook om een cultuur- en systeemverandering. Hier is steun nodig voor het verbinden van initiatieven en netwerken, bundeling van energie, van elkaar leren, acties (door-) ontwikkelen, opschalen en verankeren. Voor het huidige systeem betekent deze verandering het doorvoeren van aanpassingen in haar kernprocessen, inclusief bewuste keuzes over wat moet worden afgebouwd. Zo kan versnelling worden gerealiseerd en neemt de sector verantwoording voor huidige en toekomstige generaties.

Vier knoppen voor een lange termijn transitie
De transitieanalyse vraagt de kennissector duurzaamheid naar de kern van ons kennissysteem te brengen. Met suggesties voor de korte, middel en lange termijn enerzijds, en een schets van spanningen en oplossingsrichtingen anderzijds, nodigt het rapport uit om samen te werken aan vier "knoppen".

1) coördinatie en sectorale samenwerking
2) gezamenlijk en inspirerend narratief
3) ondersteunende financiering en waardering en
4) integratie duurzaamheid in docentenopleidingen in onderwijscurriculum

De knoppen versterken elkaar: het narratief biedt richting. De coördinatie en samenwerking creëren de structuur voor gezamenlijke keuzes en opleiden en kwaliteitszorg brengen de verandering naar de praktijk. De aanbevelingen zijn geschreven voor vier kerndoelgroepen: bestuurders, beleidsmakers en financiers, onderzoekers en docenten. Waar de eerste twee doelgroepen de randvoorwaarden en systeemprikkels bieden, geven onderzoekers en docenten inhoud aan verandering in onderzoek en onderwijs. Het rapport benadrukt het belang van de rol van stakeholders als duurzaamheidscoördinatoren en maatschappelijke partners voor verbinding en versnelling. De aanbevelingen bieden richting en nodigen uit voor nadere inkleuring, concretisering en operationalisering voor de diverse contexten die de sector rijk is, zoals organisaties, afdelingen, opleidingen, disciplines, managementlagen en functies.

Lees mee, denk mee, doe mee
Met het verspreiden van de transitieanalyse start ook de opvolging hiervan. De eerste stap op nationaal niveau is de verkenning van een passende, verbindende structuur voor samenwerking. Deze stap wordt in opdracht van NWO en de sector opgepakt door de Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW). Samen kan dan gewerkt worden aan nieuwe initiatieven en het maken van (soms moeilijke) transitiekeuzes. KNAW zal dit proces van dialoog en co-creatie opstarten en u hier verder over informeren.

In aanloop hier naartoe nodigen wij iedereen op alle niveaus en posities binnen de kennissector uit: lees de analyse, geef duiding, bespreek handelingsperspectieven en kansen en draag bij aan de volgende stappen in de verduurzaming van het Nederlandse wetenschapssysteem.